

TATIANA PIŠŮTOVÁ

ANTICKÉ DEJINY V TVORBE ČESKOSLOVENSKÝCH HISTORIKOV
OD ROKU 1948 DO ROKU 1958

Február 1948 priniesol veľké zmeny do nášho kultúrneho života a prevratne zasiahol aj naše spoločenské vedy, nevynímajúc ani vedu o staroveku. Táto vedná oblasť bola u nás už od dôb humanistických obľúbeným predmetom bádania¹ a neskoršie buržoázni vedci, historici, sociológovia a klasickí filológovia sa snažili na základe najrozličnejších historických koncepcií, súvisiacich s ekonomickými procesmi, vysvetľovať rôzne zjavy a udalosti v staroveku. Záujem o antiku sa zväčšoval najmä v Čechách.²

Počas vojny a fašistickej okupácie bádanie v starovekých dejinách u nás bolo takmer umlčané a rozbíha sa vlastne po prekonaní povojnových ťažkostí³ až po r. 1948. V tomto čase sa naši historici staroveku dôkladnejšie oboznamujú s metódou historického materializmu a dostávajú sa do styku so sovietskou vedou, ktorá vtedy už tridsať rokov využívala geniálny výklad klasikov marxizmu-leninizmu o vývoji ľudskej spoločnosti. Dnes v starovekých dejinách v Československu pracujú najmä mladí českí historici, ktorí sa v plnej miere opierajú o výskumy sovietskych, ako aj pokrokových historikov celého sveta. Nedostatkom našich historikov staroveku je, že sa dosiaľ uspokojivo nevyrovnali so staršou historiografiou. Nebol urobený kritický rozbor historiografie staroveku, v ktorom by sa ukázalo na chyby a omyly starších koncepcií a zdôraznil by sa ich prípadný pokrokový význam a prínos vo vede.

V našom referáte sa chceme zaoberať iba prehľadom historiografie gréckych a rímskych dejín, hoci sme si vedomí, že ich nemožno chápať oddelene a že musíme mať vždy na zreteli jednotu orientálnych a antických kultúr. Preto aj marxistickí historici zahrnujú dejiny starovekého orientu a antické dejiny pod spoločný názov „dejiny otrokárskej spoločnosti“.⁴

¹ Svoboda K., *Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové*, Praha, ČSAV 1957, 362.

² Svoboda K., *Bibliografie českých prací o antice za léta 1775—1900*, příloha k 70 a 71 roč. (1946—1947) Listov filologických.

³ Oliva P., Burian J., *Die tschechoslowakische althistorische Geschichtsforschung in den Jahren 1945—1955*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft IV, 1956, 843—849.

⁴ Weltskopf Elisabeth Ch., *Die Einheit der Weltgeschichte im Altertum*, Das Altertum 4, 1958, 1—6.

Úspechy v marxistickom výklade starovekých dejín sa javili len postupne a rozhodne nemožno prvé práce v období po februári 1948 nazvať marxistickými. Mladých marxisticky vzdelaných kádrov nebolo a starší vedeckí pracovníci sa len priebehom ďalších rokov oboznamovali s marxistickou metódou. Roku 1948 vyšla vysokoškolská učebnica profesora J. Dobiáša o starovekom dejepísectve,⁵ venovaná dejepísectvu starovekých národov východných, Grékov a Rimanov. Kniha má skvelý poznámkový aparát, ktorý nás zoznamuje s bibliografickými údajmi až do r. 1948. J. Dobiáš sa zaoberal hlavne výskumami týkajúcimi sa nášho územia v období rímskom, o ktorých sa zmienime neskôr.

Veľký význam pre antické dejiny má práca svetoznámeho, dnes už zomrelého orientalistu, akademika B. Hrozného o najstarších dejinách Prednej Ázie, Indie a Kréty.⁶ Táto práca je zhrnutím najnovších výsledkov historickej a archeologickej vedy o najstarších dejinách týchto krajín. Po úspešnom rozlúštení hetitštiny sa pokúsil autor aj o rozlúštenie krétskeho lineárneho písma B, ktoré sa používalo asi od 15. stor. pred n. l. Neskôr (r. 1952) ho presvedčivejšie rozlúštili Angličania M. Ventris a J. Chadwick.⁷

Veľkým nedostatkom vedeckej práce v oblasti starovekých dejín bolo, že sa neriadila konkrétnym plánom vedeckého výskumu, ktorý by bol zameraný na zásadné problémy. Až v marci r. 1954 vypracovala Katedra vied o antickom staroveku na Karlovej univerzite plán pre kolektívny výskum dvoch závažných otázok starovekých dejín, a to otázky vzniku a charakteristických vlastností gréckeho mestského štátu (polis) a otázky počiatkov vývoja a krízy rímskeho impéria.⁸ Výsledky tohto výskumu sa dosiaľ preverovali len na pracovných poradách.⁹ Výber mnohých tém ostal však aj naďalej individuálny a týkal sa poväčšine len kratších štúdií, ktoré sa uverejňovali najmä v časopise *Listy filologickej, Československom časopise historickom, Sborníku historickom, Našej vede* a v iných časopisoch.

Zaviesť skutočnú marxistickú metódu bádania do dejín staroveku bolo možné iba na základe všestranného štúdia a osvojovania si učenia klasikov marxizmu-leninizmu, najmä ich názorov na vývoj starovekej spoločnosti. Dobrým učiteľom našich historikov bol časopis *Vestník drevnej istorii*, ako aj mnohé sovietske učebnice, z ktorých niektoré boli preložené aj do češtiny.

⁵ Dobiáš J., *Starověké dějepisectví*, Praha, Historický klub 1948, 320.

⁶ Hrozný B., *Nejstarší dějiny Přední Asie, Indie a Kréty*, Praha, Melantrich 1948, 254. Rec. Machek V., *Listy filologickej* (ďalej LF) 73, 1949, 126—128. O význame tejto práce svedčí aj to, že v krátkom čase 8 rokov vyšlo r. 1948 tretie a r. 1949 štvrté prepracované vydanie. Tenže: *Stručný přehled mých vědeckých objevů*, Melantrich, Praha 1948, 35. Tenže: *Histoire de l'Asie Antérieure, de l'Inde et de la Crète depuis les origines jusqu'au debut du second millénaire*, Paris 1947; Tenže: *Les inscriptions crétoises. Essai de déchiffrement*, Praha 1949, 416.

⁷ Zlatuška Z., *Nové rozlúštení krétského lineárního písma B*, LF 3 (78) 1955, 295—297.

⁸ Burian J., *Nynější stav studií antiky na čs. univerzitách*, Katedra vied o antickom staroveku Karlovy university, LF 2 (77) 1954, 261.

⁹ Fialová A., *Pracovní porada Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská*, LF 3 (78) 1955, 267—268. Kurz K., Z. Bisinger, *Zpráva o vědecké konferenci asistentů filosoficko-historické fakulty Karlovy university*, ČsČH 4, 1956, 176—179. Hejnic J., *Pracovní porada se zahraniční účastí pořádaná Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská ve dnech 24—26 dubna v Liblicích u Prahy*, LF 5 (80) 1957, 274—277.

Z počiatkového obdobia po Februárovej revolúcii pochádza práca K. Svobodu¹⁰ zaoberajúca sa hodnotením názorov na antickú vzdelanosť u starovekých básnikov, filozofov a historikov. Práca nie je ešte marxistická, ale je cenná pre svoj bohatý materiál. Výskum gréckych dejín sa prevažne sústreďuje na niektoré závažné problémy starších gréckych dejín, ktorým venuje veľkú pozornosť aj súčasná svetová historiografia.¹¹ J. Hejnic prispieva k riešeniu otázky etnickej príslušnosti Grékov.¹² Na základe najnovších výskumov v tejto oblasti pokladá už predgrécke obyvateľstvo (Pelasgov a Minojcov) za indoeurópske a kladie príchod Grékov do obdobia neskoro helladského (asi 16. stor. pred n. l.). V ďalšej svojej štúdií¹³ poukazuje autor na možnosť, že sa na gréckej pevnine ojedinele udržali matriarchálne tradície až asi do 12. stor. pred n. l., ale netvorili už podstatnú spoločenskú zložku. Veľmi bohatý a pestrý systém homérskej morálky na základe rozboru Iliady a Odysey skúma K. Svoboda vo svojej štúdií *La morale homérique*.¹⁴

Významným príspevkom pre marxistické riešenie jedného z najdôležitejších problémov vzniku antického otrokárskeho štátu je obsiahla publikácia P. Olivu o ranej gréckej tyraníde.¹⁵ Autor v nej poukázal na dôležitosť gréckej tyranídy v celkovom historickom vývojovom procese, a dokazuje, že tyranída je nevyhnutným vývojovým stupňom gréckeho starovekého štátu.

Veľmi cenné je aj Olivove zhodnotenie staršej historiografie o antickom Grécku. Práca bola, ako ukazuje recenzia,¹⁶ priaznivo prijatá aj medzi sovietskymi historikmi. V stručnej forme svoje názory na ranú tyranídu podáva P. Oliva v štúdií *La tyrannie, première forme de l'état en Grèce et son rôle historique*.¹⁷ Čiastkovým problémom, ktorým sa autor vo svojej práci o ranej tyraníde nemohol podrobnejšie zaoberať, je otázka chronológie tyranídy Peisistratovcov.¹⁸ Autor súdi, že spoľahlivé sú iba údaje o prvom pokuse o tyranídu, o smrti Peisistratovej a o vyhnaní Hippiia. Jeho závery potvrdzujú aj neskoršie výskumy nemeckého historika F. Heidbüchla.¹⁹

¹⁰ Svoboda K., *Antické názory na ľudskou vzdelanosť*, LF 74 (1950), 75—89.

¹¹ Leneman J. A., *O nekotorych novych trudach po istorii rannej Grecii*, Vestnik drevnej istorii (ďalej VDI) 1955, 3, 140—156.

¹² Hejnic J., *Několik poznámek k otázce o etnické příslušnosti nejstaršího obyvatelstva v Řecku*, Středně-helladský problém, LF 2 (77) 1954, 170—194.

¹³ Hejnic J., *Θνηατρυνδοόρ — Příspěvek k řešení problému organisace nejstarší řecké společnosti*, LF 3 (78) 1955, 162—169.

¹⁴ Svoboda K., *La morale homérique*, Eunomia ephemeridis Listy filologické supplementum I pars 2 1957 (ďalej Eunomia) 84—91.

¹⁵ Oliva P., *Ranná řecká tyrannis*. Studie k otázce vzniku státu, Praha, ČSAV 1954, 498. Rec. Češka J., Sbornik prací filosofické fakulty brněnské university (ďalej SPFFBU) IV, 1955, ř. C. 129—131; Borecký B., ČsČH 2, 1954, 703—709, Zlatuška Z., LF 3 (78) 1955, 276—278.

¹⁶ Leneman J. A., VDI 1955, 1, 85—91.

¹⁷ Oliva P., *La tyrannie, première forme de l'état en Grèce et son rôle historique*, La pensée 1956, 66, 102—113.

¹⁸ Oliva P., *Die Chronologie der peisistratischen Tyrannis*, Sbornik filologický III, 1, Studia antiqua A. Salač septuagenario oblata (ďalej Studia antiqua), Praha, ČSAV 1955, 25—30.

¹⁹ Heidbüchel F., *Die Chronologie der Peisistratiden in der Attis*, Philologus 101, 1957, 70—89.

Pre pochopenie hospodársko-spoločenského zriadenia antického sveta prvoradá význam má objasnenie otázky počiatkov otrokárskej výroby, čo sa podarilo P. Olivovi v štúdiu *Počátky otrokárske výroby v antickém Řecku*.²⁰ Autor tu vyvracia vulgárne a modernistické názory buržoázných historikov na výrobné vzťahy v starovekom Grécku a predpokladá, že otrokárska výroba bola v Grécku už na sklonku 7. stor., ale najmä v 6. stor. pred n. l.

K riešeniu dôležitého problému utvárania sa gréckej národnosti v procese vzniku štátu prispieva P. Oliva svojou prácou *K voprosu o vzniknovenii i razvitii ellinskoj narodnosti v drevnej Grecii*.²¹ Väčšiu pozornosť ako gréckym dejinám venovali naši historici staroveku riešeniu dôležitých problémov všetkých období rímskych dejín. Aj v tejto výskumnej oblasti sa marxistická metóda uplatňovala len postupne a snaha dostať sa na marxistické pozície sa spočiatku prejavovala predovšetkým v kritickom postoji k staršej buržoáznej historiografii. K riešeniu zložitého problému najstarších ústavných dejín v Ríme prispel L. Varcel dvoma štúdiami.²² V prvej štúdiu dospel k názoru, že pôvod kmeňových tribuí siaha do čias pred založením Ríma a že ich mená sú etruského pôvodu. V druhej práci autor dokazuje, že počiatky rímskeho konzulátu treba hľadať už v dobe kráľovskej a že vznikol z potreby dvoch vojenských veliteľov.

Historiografickými problémami sa zaoberá J. Hejnic.²³ Z týchto prác je najvýznamnejšia 36 stránková štúdia o historikovi Graniovi Liciniánovi, ktorý žil v období prechodu od republiky k principátu. Obdobiu rímskej republiky je venovaných niekoľko štúdií. Počiatky rímskeho mincovníctva rozoberá F. Křížek.²⁴ Autor súdi, že zavedenie mincovnej magistratúry spadá do počiatkov rímskeho mincovníctva (r. 289 pred n. l.). Nový pohľad na osobnosť Ciceróna prináša J. Pečírka v štúdiu *Ciceronova theorie a praxe správy provincií*.²⁵ Autor sa snaží objektívne hodnotiť osobnosť a charakter Ciceróna na základe analýzy jeho listov počas správy provincie Kilikie a rozborom konkrétnych hospodársko-spoločenských vzťahov tej doby. Odmietá nemarxistickú metódu skúmania Ciceronovho charakteru na základe akýchsi absolútnych morálnych kritérií. Správe provincie Kilikie v prvej polovici 1. stor. pred n. l. venuje J. Pečírka osobitnú štúdiu.²⁶ Z pohnutých čias Sullovej diktatúry čerpá námiet J. Češka.²⁷ Na základe už známych faktov spracúva problém Sullových prepus-

²⁰ Oliva P., *Počátky otrokárske výroby v antickém Řecku*, ČsČH 2, 1954, 78—91.

²¹ Oliva P., *K voprosu o vzniknovenii i razvitii ellinskoj narodnosti v drevnej Grecii*, VDI 1954, 1, 40—51.

²² Varcel L., *O takřečených rodových tribuích*, LF 72 (1948), 152—156. Tenže: *Konsulát a diktatúra*, LF 73 (1949), 8—26.

²³ Hejnic J., *Clodius Auctor*, LF 73 (1949), 79—95. Tenže: *Historik Granus Licinianus*, LF 74 (1950), 6—19, 90—105, 167—168, 225—262. Tenže: *Historický rozbor Xenofontových Hellenik*, Věstník královské české společnosti nauk, třída Filosoficko-historická 1952, 1. Tenže: *Das Geschichtswerk des Philistos von Sizilien als Diodoros Quelle*, Studia antiqua 1955, 31—34.

²⁴ Křížek F., *K počátkům římského mincovnictví*, Numismatický sborník 3, 1956, 5—63.

²⁵ Pečírka J., *Ciceronova theorie a praxe správy provincií*, Studia antiqua 1955, 40—47.

²⁶ Pečírka J., *De Cilicia a T. Ampio Balbo administranda*, LF 75 (1951), 250—254.

²⁷ Češka J., *Deset tisíc Corneliů*, LF (78) 1955, 177—181.

tencov, ako sám autor hovorí, preto aby zdôraznil jeho dosiaľ nedocenený význam. Prepustenie Corneliov je totiž dokladom pre uvedenie si skrytého triedneho boja v radoch optimátov, a to už v čase republiky a nie až na konci principátu, ako to tvrdia mnohí historici. V štúdiu *O ničení pracovných nástrojů antickými otroky*²⁸ skúma J. Češka na bohatom materiáli vzťah otrokov k práci a k pracovnému náradíu. O ideologickom vplyve rímskych boháčov na rímsky ľud v otázke vzťahu ku vláde kráľov svedčí štúdia *Nenávist Římanů ke královládě* od J. Češka.²⁹ Autor usudzuje, že nenávist patriciov a optimátov voči kráľovi pramení v obave, že by boli ich privilégia obmedzené.

Najvýznamnejšiemu obdobiu triednych bojov v rímskom impériu je venovaná 30 stránková popularizačnovedecká štúdia P. Oliva v *Spartakus*.³⁰ Táto práca má oproti rovnomennej Mišulinovej práci³¹ niekoľko predností. Spartakovo povstanie kvalifikuje P. Oliva ako revolučné hnutie, pretože v tom čase ešte nemožno hovoriť o revolúcii otrokov, ako sa domnieva Mišulin. Oliva tiež nepreceňuje účasť drobného roľníctva na Spartakovom hnutí. Nedostatkom práce je, že Oliva kladie počiatky krízy otrokárskoho zriadenia už do tridsiatych rokov 2. stor. pred n. l. a že spája krízu republiky s krízou otrokárskoho systému. Robí tak zaiste pod vplyvom niektorých sovietskych historikov.³² Tieto názory už novšia historická veda prekonala a kladie počiatky krízy otrokárskoho hospodársko-spoločenského systému až do polovice 2. stor. n. l.³³ Záslužná je predovšetkým posledná časť Olivovej práce, v ktorej autor ukazuje, ako revolučný proletariát v Nemecku aj u nás vedome udržiaval spartakovskú tradíciu.

Spornou otázkou o účasti slobodných roľníkov na Spartakovom povstaní sa zaoberá J. Burian.³⁴ Na základe analýzy Appiánových zpráv o Spartakovom povstaní dochádza k názoru, že z vidieckeho obyvateľstva, ktoré sa pridalo na stranu Spartakovu, boli to prevažne deklasované živly, bezzemkovia a nádenníci, ale pripúšťa, že ojedinele mohli Spartaka podporovať aj slobodní drobní roľníci. Protirímskymi povstaniami v provinciách v období cisárstva venujú svoje štúdie Vl. Vavřínek³⁵ a J. Burian.³⁶

Základnou otázkou antickej otrokárskej spoločnosti je vývoj výrobných vzťa-

²⁸ Češka J., *O ničení pracovných nástrojů antickými otroky*, SPFFBU 5, 1956, řada E, 1, 136—144.

²⁹ Češka J., *Nenávist Římanů ke královládě*, SPFFBU 5, 1956, řada C, 3, 5—24.

³⁰ Oliva P., *Spartakus. Povstání otroků v římské říši*, Praha, Orbis 1954, 30. Ref. Burian J., LF 4 (79) 1956, 126—127.

³¹ Mišulin A. V., *Spartak*, Moskva 1950. Tenže: *Spartakus*, Praha, Naše vojsko 1954, 117.

³² Porov. Kovalev S. I., *Sorok let sovětskoj istoriografii po drevnemu Rimu*, VDI 1957, 3, 45—46.

³³ Oliva P., *Počátky krise otrokářského řádu v římské říši*, Sborník historický 3, ČSAV 1955, 34—63, Sergejenco M. E., *Iz istorii selskogo chozjajstva drevnej Italii*, VDI 1953, 3, 65—76.

³⁴ Burian J., *Ἐλευθερον ἐχ τῶν ἀ ηραῶν* a povstání *Spartakovo*, LF 5 (80) 1957, 197—203.

³⁵ Vavřínek Vl., *La révolte d'Aristonicos*, Rozpravy ČSAV 67, 1957 řada SV, 2, 76n.

³⁶ Burian J., *Taktika afrikanských plemen v borbe proti říman v vremena Tiberija*, VDI 1957, 2, 131—137.

hov a výrobných spôsobov. R. Hošek,³⁷ opierajúc sa o práce klasikov marxizmu-leninizmu, vyvracia modernistické názory buržoázných historikov a dokazuje, že v staroveku nemožno hovoriť o kapitalistickom spôsobe výroby. Proti podobným názorom vystupuje aj B. Borecký,³⁸ ktorý po rozbere konkrétneho archeologického materiálu robí správne závery, že na počiatku cisárstva bola v Itálii rozvinutá typická otrokárska remeselná výroba. Organizáciu a pracovnými podmienkami v rímskych rudných baniach sa zaoberal J. Burian v rozsiahlejšej štúdií *Evropské rudné doly za rímskeho cisárstva, jejich správa a pracovníci v nich*.³⁹ Okrem vlastného výkladu o rímskych baniach štúdia poskytuje obraz hospodárskeho a sociálneho vývoja cisárstva a zaoberá sa aj odrazom krízy otrokárskeho poriadku v baniach. V osobitnej štúdií⁴⁰ skúma J. Burian výnimočné právne postavenie hispánskych baní a afrických cisárskych veľkostatkov, ktoré boli vyňaté spod municipiálneho zriadenia. Týmto opatrením sa snažili cisári sústrediť najvýnosnejšie hospodárske zdroje vo svojich rukách a dostať ich spod moci bohatých súkromníkov, najmä senátorov. Tým oslabilí nielen ich hospodársku, ale aj politickú moc. Analógiu medzi právnymi predpismi pre hispánske bane a africké cisárske statky možno vysvetliť jednak obdobným dorímskym vývojom obidvoch oblastí, jednak v snahe cisárov koncentrovať najvýnosnejšie hospodárske zdroje vo svojej správe a napokon tým, že sa v staroveku pozeralo na dolovanie ako na špecifické odvetvie využitia pôdy.⁴¹

Dôležitým problémom svetových dejín, ktorým sa zaoberá i súčasná pokroková a najmä sovietska veda, je prechod otrokárskeho poriadku k feudalizmu. Prechodným stupňom medzi otrokárstvom a feudalizmom je obdobie kolonátu. J. Burian vo svojej štúdií *Vliv otrokářských výrobních vztahů na vývoj kolonátu*⁴² skúma najmä triednu štruktúru a zmeny v postavení otroka v priebehu vývoja kolonátu. Vznik kolonátu je dôsledok krízy otrokárskeho systému, ktorá vyvrcholila zánikom otrokárskej formácie. Buržoázni vedci sa veľa zaoberali otázkou pádu rímskej ríše,⁴³ ale nepoznali zákonitosť tohto procesu a vedeli opísať len vonkajšie príznaky tohto javu. Pád antického sveta vysvetlovali rozličnými teóriami o nástupe staroby antického sveta, o nevysvetliteľnom vyčerpaní životných síl antického človeka, až po najnehoráznejšiu nemeckú ra-

³⁷ Hošek R., *K otázce t. zv. kapitalistického způsobu výroby ve starověku*, SPFFBU 4, 1955, řada C, 2, 84—92.

³⁸ Borecký B., *Výroba chleba a mouky v Pompejích*, LF 1 (76) 1953, 65—80. Tenže: *Iz chozjůstvennoj istorii Pompej V I v. n. e.*, VDI 1956, 3, 106—119.

³⁹ Burian J., *Evropské rudné doly za římského císařství, jejich správa a pracovníci v nich*, Acta universitatis Carolinae I (1954) 94, 16 obr. Ref. Češka J., SPFFBU 4, 1955, řada C, 2, 131—132. Pozri aj Burian J., *Arbeitsbedingungen und Klassenkampf in römischen Erzbergwerken der Kaiserzeit*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 5, 1957, 1198—1216.

⁴⁰ Burian J., *Einige Bemerkungen über die Exterritorialität der hispanischen Bergwerke und der afrikanischen Domänen in der Kaiserzeit*, Studia antiqua 1955, 49—52.

⁴¹ Burian J., *Leges metallorum et leges saltuum*, Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 5, 1957, 535—560.

⁴² Burian J., *Vliv otrokářských výrobních vztahů na vývoj kolonátu*, Sborník historický 2, ČSAV 1954, 34—56.

⁴³ Pečírka J., *Theorie buržoasních historiků o pádu říše římské*, LF 1 (76) 1953, 88—119.

sistickú teóriu, podľa ktorej „nordická rasa“, ktorá založila rímsku ríšu, nezachovala si svoju rasovú čistotu, a preto podľahla predstaviteľom „čistej germánskej“ rasy. Diskusia sovietskych historikov vedená na stránkach Vestníka drevnej istorii⁴⁴ ukázala i našim historikom správnu cestu pre riešenie mnohých problémov revolučného prechodu od otrokárskej ekonomicko-sociálnej formácie k feudalizmu. Počiatky krízy otrokárskeho poriadku a jej politické prejavy skúma P. O l i v a.⁴⁵ Autor dochádza už k názoru, že o kríze otrokárstva v rímskej ríši možno oprávnené hovoriť už koncom 2. stor. n. l.

Pre poznanie spoločenskej situácie v Afrike v období neskorého cisárstva (4.—5. stor. n. l.) znamená prínos článok R. H o š e k a *Sociální pozadí Augustínova spisu o boží obci*.⁴⁶ Výstižne sa tu charakterizuje funkcia cirkvi v tomto období a proces zblížovania sa jej záujmov so záujmami štátu. Všetky práce českých historikov, týkajúce sa obdobia cisárstva sú cenným prínosom pre marxistické vysvetlenie jeho dejín.

Literatúrou bohato doložený hermionsky mýtus o svadbe Dia s Herou objasňuje vo svojej štúdii A. S a l a č.⁴⁷ Problémom je rozpor medzi mýtom rozšíreným najmä v meste Hermione a medzi homérskou tradíciou zastúpenou v Patroklei (Ilias XIV, XVI, XVIII). Počiatky tzv. Interpretatio Christiana sleduje štúdia R. H o š e k a *K pojetí daimona v pozdní antice*.⁴⁸

Napokon sa chceme ešte zmieniť o niektorých prácach, ktoré sa týkajú nášho územia v období rímskom. Významnou prácou pre poznanie geografických, etnických a kultúrnych pomerov územia zabraného rímskou ríšou v oblasti limitu a vo vlastnej oblasti germánskej a kvádskej, na základe Ptolemaiových zpráv, je IV. zväzok Šimkovej *Velkej Germánie*.⁴⁹ Výskumom pamiatok hmotnej kultúry stredných a severozápadných Čiech, kde sa rímska doba najvýraznejšie prejavila, zaoberá sa B. S v o b o d a v obsiahlej publikácii *Čechy a římské Imperium*.⁵⁰ Na stredné Čechy sústredil svoj záujem aj J. F i l i p,⁵¹ ktorý z rozboru archeologického materiálu usudzuje, že mocenské stredisko Markomanov treba hľadať v stredných Čechách (presnejšie medzi Železnými a Krušnými horami). Rímske importy na tomto území z rozhrania nášho letopočtu spadajú do obdobia vlády Marobudovej, na sídlo ktorého prichádzali rímski obchodníci.

⁴⁴ Burian J., *Sovětská diskuse o přechodu od otrokářství k feudalismu*, ČsČH 2, 1954, 352—355, Oliva P., *Sovětská diskuse o krizi římského císařství*, ČsČH 3, 1955, 330—331, *Problema padenija rabovladelčeskogo stroja*. (K itogam diskusi) VDI 1956, 1, 3—13.

⁴⁵ Oliva P., *Počátky krise otrokářského řádu v římské říši*, Shorník historický 3, ČSAV 1955, 34—63. Tenže: *O významu Markomanských válek*, Historie a vojenství 1957, 498—512. Do tlače bola daná štúdia P. Olivu, *Pannonia a počátky krise římského imperia*.

⁴⁶ Hošek R., *Sociální pozadí Augustínova spisu o boží obci*, SPFFBU 2, 1953, řada B, 1, 99n.

⁴⁷ Salač A., *Mythologická studie (Svadba Dia s Herou)*, LF 4 (79) 1956, 1, 8—12.

⁴⁸ Hošek R., *K pojetí daimona v pozdní antice*, SPFFBU 5, 1956, řada E, 1, 164—172.

⁴⁹ Šimek E., *Velká Germanie Klaudia Ptolemaia*, IV, Spisy Masarykovi university filos. fak. v Brně 1953, 765. I. zväzok vyšiel v Prahe r. 1930, II. a III. zväzok v Brne r. 1935 a 1949.

⁵⁰ Svoboda B., *Čechy a římské Imperium*, Praha 1948, 252.

⁵¹ Filip J., *Obchodní styky Čech s Římem v době Augustově a problém mocenského střediska tehdejších Čech*, Archeologické rozhledy 4, 1952, 143—144, 149—154.

V. Ondrouch⁵² za jeden z najdôležitejších výsledkov svojho výskumu považuje zistenie, že jadro markomanského osídlenia bolo ešte aj v dobe Ptolemaiovej (Ptolemaiova práca *Hyfégésis* vznikla asi r. 135—142 n. l.) na Morave, kde bolo aj jadro pôvodného Boiohaema a že Ptolemaiovi Bainochaimovia, ktorých on lokalizoval do horného Polabska v dnešných stredných a severných Čechách, sú vo svojom jadre potomci Boiohaemov-Bojov, vyhnaných Marobudom z pôvodného Boiohaema.⁵³ V. Ondrouch celkom odmieta názor o pobyte Markomanov v Čechách. Záujem antického sveta od 2. stor. pred. n. l. o zadunajské krajiny sleduje B. Horák v práci *Geografický a etnografický obraz českých zemí v době římského císařství*.⁵⁴ Je to výklad k mape Imperium Romanum, ktorú B. Horák sám vypracoval.

Dejinami Slovenska v rímskom období sa zaoberá V. Ondrouch, ktorý venoval tejto problematike viac prác.⁵⁵ Pre poznanie hospodársko-spoločenských pomerov na Slovensku v dobe rímskej má význam najmä práca *Bohaté hroby z doby římskej na Slovensku*. Autor aj tu odmieta názor o osídlení Čiech Markomanmi. Otázku štátu na našom území sa pokúša riešiť V. Vaněček.⁵⁶ Problémom epigrafických pamiatok, ktoré prispievajú k objasneniu dejín nášho územia v epoche rímskej, venuje niekoľko štúdií J. Dobiáš.⁵⁷ Prvá z uvedených prác J. Dobiáša sa zaoberá problémom mena osobnosti poctenej v Elogiu. Autor dospel k názoru, že môže ísť len o M. Vinicia, konzula z r. 19. pred n. l., ktorý viedol vojnu proti Panónom. V druhých dvoch štúdiách rozoberá J. Dobiáš rozsiahly nápis z africkéj Zany (Diana Veteranorum), ktorý r. 1955 publikoval francúzsky vedec H. G. Pflaum.⁵⁸ Podľa J. Dobiáša je tento nápis úplným profajškom nápisu na trenčianskej skale a má prvoradý význam pre jeho výklad. Podľa zanského nápisu treba meno rímskeho legáta na trenčianskej skale dopĺňať na Maximiánus a nie na Constans, ako sa domnie-

⁵² Ondrouch V., *Územie Československa v geografii Klaudia Ptolemaia*, Naša veda 5, 1958, 14—22. Táto štúdia je len výťahom z obsiahlej práce pripravovanej do tlače.

⁵³ K problematike Boiohaema pozri Ondrouch V., *Boiohaemum a královstvo Vaniovo*, Kritický rozbor historických zpráv, Bratislava 1954 (cyklostylované). Tenže: *Kedy k nám prišli naši slovanskí predkovia?* Naša veda 4, 1957, 56—60. Ku keltským Boiom pozri Ondrouch V., *Najstaršia bratislavská mincovňa*, Naša veda 4, 1957, 349—354.

⁵⁴ Horák B., *Geografický a etnografický obraz českých zemí v době římského císařství*, Rozpravy ČSAV Praha 1955, 65, řad SV, 3, 42, 3 mp. Ref. Kolář J., Sborník Československé společnosti zeměpisné 60, 1955, 232—233.

⁵⁵ Ondrouch V., *Hospodársky a spoločenský vývin Slovenska v dobe římskej*, Historický sborník SAVU 10, 1952, 311—323. Tenže: *K hospodársko-kultúrnym stykom Slovenska v dobe římskeho panstva v Podunajsku*, Hist. čas. 2, 1954, 215—254. Tenže: *Bohaté hroby z doby římskej na Slovensku*, Bratislava, SAV 1957, 272. Rec. Kudláček J., Naša veda 5, 1958, 79—81. Tenže: *Bohaté hroby z doby římskej na Slovensku*, Naša veda 2, 1955, 218n.

⁵⁶ Vaněček V., *Keltská a germánsko-římská kapitola dějin státu a práva v Československu*, Právně-historické studie 3, 1957, 5—76.

⁵⁷ Dobiáš J., *Noch einmal zum Elogium von Tusculum*, Eunomia I, pars 1, 1957, 8—10. Tenže: *Nový nápis ze Zany (Diana Veteranorum) a římský nápis na skále trenčinské* (CIL III 13439 = Dessau ILS 9122) LF 5 (80) 1957, 179—197. Tenže: *Nový pramen k dějinám markomanských válek na našem území*, Archeologické rozhledy 9, 1957, 523—532. K nápisu zo Zany pozri Pelikán O., *Rimania na Slovensku a africký nápis*, Naša veda 4, 1957, 448—450.

⁵⁸ Libyca, *Archeologie-Epigraphie* III, 1955, 134—154.

val Mommesen⁵⁹ a ako sa to do nedávna tradovalo. Maximiánus bol podľa nápisu zo Zany veliteľom vexilácií zimujúcich v Laugaricione. V tom istom nápisu je zpráva, že bol predtým (pravdepodobne r. 178) menovaný legátom I. légie Pomocnej a hneď nato II. légie Pomocnej, ktorá mala posádku v Aquinku. Z toho vyplýva, že legátom II. légie, ktorý dal r. 179 vytesať ďakovný nápis na trenčianskej skale v mene 855 vojakov tvoriacich „exercitus qui Laugaricione sedet“, nemohol byť nikto iný ako spomínaný Maximiánus. Z jeho mena sa na skale v Trenčíne zachovali len štyri písmeny IANS, preto ho bolo tak ťažko doplniť, a preto mohli nastať omyly. Africký nápis potvrdzuje správnosť Dobiášovho datovania rímskeho víťazstva k r. 179 n. l. Napokon nápis potvrdzuje aj správnosť Dobiášovej rovnice Laugaricio (v zanskom nápisu Leugaricio) — Leukaristos-Trenčín.⁶⁰ Kým štúdium antiky v Čechách má starú tradíciu, na Slovensku je len v počiatočnom štádiu. Okrem prác V. Ondroucha, ktorých ťažisko je najmä v archeológii a týkajú sa prevažne územia našej vlasti, zaoberá sa problematikou antickej spoločnosti, pravda, len na okraji antickej literatúry a filozofie, M. Okál. Z jeho prác a najmä prekladov z klasických jazykov,⁶¹ ktoré majú historické úvody, významný pre historikov je najmä preklad Plutarchových *Životopisov*.⁶² Okrem vlastných životopisov, ktoré sú do určitej miery historickým prameňom, sú cenné mimoriadne obsérne poznámky a vysvetlivky týkajúce sa mnohých historických udalostí a osôb.

Na našich historikov staroveku čakali po druhej svetovej vojne nielen veľké úlohy výskumné, ale aj v pedagogickej a výchovnej práci. Bolo treba urýchlene vypracovať učebné pomôcky odpovedajúce marxistickému vedeckému svetonázoru. Vzniklo tak niekoľko učebných textov⁶³ a stredoškolských učebníc, ktoré vykonali svoje poslanie, najmä kým neboli preložené sovietske vysokoškolské učebnice starovekých dejín. Kolektív vedeckých pracovníkov zostavuje

⁵⁹ CIL III, 13439.

⁶⁰ Dobiáš J., *Ještě jednou Laugaricio-Trenčín*, ČsČH 29, 1923, 457—460. Tenže: *Příspěvek k výkladu Ptolemaiovny mapy Velké Germanie*, Zprávy československého archeologického ústavu XXVII, 1921, 75—82.

⁶¹ Zoznam najdôležitejších prác M. Okála pozri v publikácii *Univerzita Komenského v rokoch 1945—1955*, Bratislava, Rektorát UK 1955, 385—386.

⁶² Okál M., *Plutarchos — Životopisy* (Agis, Kleomenes, Tiberius Gracchus, Gaius Gracchus, Perikles, Fabius Maximus, Demosthenes, Cícero), Bratislava 1953, 318.

⁶³ Černý J., *Římský principát a jeho historické poslání*. Učební text vysokých škol, Praha 1954 (všetky učebné texty vysokých škôl sú tlačené rotaprintom). Černý J., Knotek F., *Přehled dějin starého východu a antického Řecka* (Vysokoškolská učebnice). SPN, Praha 1956, *Dějiny starověku a středověku*. Učebnice o světových dějinách od počátku do 17. stol. (Golán K., Polišenský J., Vareš L. a i.) SPN, Praha 1956, Hošek R., *Úvod do dějin řeckého náboženství*. Učební texty vys. škol, SPN, Praha. Knotek F., *Zánik antického světa a počátky středověké Evropy*. Učební texty vysokých škol, Praha 1954, Okál M., *Úvod do textové kritiky*. Vysokoškolské skriptá, SPN, Bratislava 1952, Oliva P., *Přehled dějin období otrokářského řádu*. Učební texty vysokých škol, Praha 1951, Tenže: *Přehled starověkých dějin*, Rudé právo, Praha 1955. Tenže: *Třídní boje v období otrokářského řádu*. Učební texty vysokých škol, Praha, Vareš L., *Dějiny římského státu a práva*. Učební texty vysokých škol, Praha 1953. Tenže: *Přehled otrokářského řádu*. Učební text pro 9. roč. jednáctiletých středních škol, Praha 1954.

dvojzväzkový výber prameňov z gréckych a rímskych dejín, pričom im je vzorom sovietska chrestomatia.⁶⁴

Neposlednou povinnosťou vedeckých pracovníkov je sprístupniť výsledky vedy širšej čitateľskej verejnosti v popularizačnovedeckých prácach.⁶⁵ Tu naši historici staroveku ostávajú čitateľom ešte veľa dlžní.

Zaradiť našu starovekú historiografiu na také miesto, aké jej na úseku ideologického frontu patrí, pomohla nám, ako sme už spomenuli, sovietska, ale aj pokroková historická veda celého sveta. Preto sa účastnili naši historici staroveku aj na príprave prekladov mnohých metodologických aj materiálových prác, najmä do jazyka českého. V tomto referáte sa nemôžeme zmieniť o všetkých prekladoch, pretože ich je veľa. No musíme spomenúť aspoň preklady sovietskych vysokoškolských učebníc,⁶⁶ ktoré nám pomohli odstrániť nedostatok v učebných pomôckach antických dejín, pocitovaný po dlhé roky. Tieto učebnice, aj keď boli v SSSR podrobené prísnej kritike, ktorá im vyčítala mnohé nedostatky, nestrácajú svoj význam pre našich i sovietskych vysokoškolských pracovníkov.

Z uvedeného prehľadu historiografie antických dejín, aj keď ho nemôžeme považovať za úplný, vidíme, že naši historici staroveku urobili dosť a že niekoľkými veľmi cennými príspevkami obohatili marxistickú historickú vedu. Pre budúcnosť si treba len priať, aby dohoda o spolupráci na poli antických štúdií, uzavretá medzi socialistickými štátmi v Libliciach v apríli 1957,⁶⁷ priniesla veľa úspechov a slúžila ďalšiemu rozkvetu našej vedy o staroveku.

⁶⁴ Nováková J., Pečírka J., *Sovětská a československá chrestomatie k dějinám antiky*, Sovětská historie 4, 1954, 748—749.

⁶⁵ Oliva P., *Vznik a vývoj athénskeho štátu*, Dějepis ve škole 1955, 97—104. Tenže: *Spartakus. Povstání otroků v římske říši*, Praha 1954, 30. Ondrouch V., *Z historie Spartakiád*, Příroda a společnost 1955, 245—248.

⁶⁶ Sergejev V. S., *Dějiny starověkého Řecka*, Rovnost, Praha 1955, 525. Z ruského originálu preložil dr. J. Purš za odbornej spolupráce dr. P. Olivu. Ref. Burian J. LF 2 (77) 1954, 124—127. Maškin N. A., *Dějiny starověkého Říma*, Rovnost, Praha 1952, 719. Z ruského originálu preložil Pokorný F., Odbornú revíziu urobil dr. Svoboda K. Rec. Pečírka J., ČsČH 1, 1953, 341—347. Tenže: *Sovětská věda-historie* 3, 1953, 710—115. Maškin N. A., *Dějiny starověkého Říma*, II. vyd. SNPL, Praha 1957, 612. Z ruského originálu preložil A. a Z. Silbigerovi. Časť prevzatá z III. ruského vyd. z r. 1956 preložila Boudyšová V. Odborní redaktori dr. Burian J. a dr. Pečírka J.

⁶⁷ Dostálová R., *Dohoda o otázkach spolupráce na poli antických štúdií uzavřená mezi zástupci vědeckých institucí socialistických zemí dne 24. dubna 1957 v Liblicích u Prahy*, LF 5 (80) 1957, 112—113.